

Ю. В. Громик – кандидат філологічних наук,
доцент кафедри історії та культури української мови
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Словозміна іменників у поліській говірці села Липне¹

*Роботу виконано на кафедрі історії та культури
української мови ВНУ ім. Лесі Українки*

Здійснено опис іменникової словозміни в поліській говірці села Липне, простежено особливості субстантивного формотворення, з'ясовано чинники впливу на існування діалектних відмінностей у досліджуваній формотвірній системі.

Ключові слова: говірка, словозміна, іменник, словоформа, флексія, граматична аналогія, фонетична інновація.

Громик Ю. В. Словоизменение имен существительных в полесском говоре села Липно. Осуществлено описание словоизменения имен существительных в полесском говоре села Липно, прослежены особенности субстантивного формообразования, выяснены факторы влияния на существование диалектных различий в исследуемой формообразовательной системе.

Ключевые слова: говор, словоизменение, имя существительное, словоформа, флексия, грамматическая аналогия, фонетическая инновация.

Hromyk Yu. V. Word Modification of Nouns in Polissian Dialect of Lypne Village. The article presents a description of nounal word modification in polissian dialect of Lypne Village, traces the specificity of substantive formations and points out the factors which condition the dialectic differences in the researched formative system.

Key words: dialect, word modification, noun, word form, flexion, grammatical analogy, phonetic innovation.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вивчення словозміни іменників на матеріалі кожного українського діалекту потрібне для найповнішого з'ясування особливостей формування та тенденцій розвитку української системи субстантивного формотворення. Специфіку словозміни іменників у говірках поліського ареалу вивчено нерівномірно. Системний опис іменникової словозміни західнополіських говірок зроблено у ґрунтовному дослідженні Р. С. Зінчук [1]. Л. В. Рябець у цьому ж плані детально описала говірки центральнополісько-середньонадніпрянської суміжності [2]. Основний же масив середньополіських говірок, які виявляють ряд характерних ознак у системі формотворення іменників,

---

¹ Село Липне (місцеві варіанти назви – *Ліпни*, *Ліпн'ї*) належить до Ківерцівського району, Волинської області.

ще не став об'єктом спеціального системного наукового вивчення. Говірка села Липне розташована в ареалі середньополісько-західнополіського пограниччя, проте на всіх мовних рівнях домінують ознаки, релевантні саме для середньополіського діалекту.

Мета дослідження – максимально повне виявлення та аналіз діалектних відмінностей у системі словозміни іменників у говірці села Липне.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. У липенській говірці виявлено ряд відмінностей супроти літературної мови у відмінюванні іменників.

Іменники жіночого роду із закінченням -а (-'а)

Унаслідок депалаталізації свистячого [ц'] та вібранта [р'] за схемою твердої групи в Н. в. одн. оформлені іменники типу *пишні́ца, спудні́ца, гу́лиця, купі́ца, мулуді́ца, мидні́ца, пйáтниця, букуві́ца, близні́ца, путі́лиця, чужані́ца, вичурні́ца, вирхул'óдица, пухáтниця, хришчéниця, б́ура, вичéра, г'́іра, зурá* та ін.

У Р. в. одн. іменники з основами на [ц], [р] та шиплячий у ненаголошеній позиції мають закінчення *-и*, що, очевидно, відбиває депалаталізацію відповідного історично м'якого консонанта: *пишні́ци, спудні́ци, гу́лиця, купі́ци, мулуді́ци, гуну́чи, ту́чи, вдéжи, рóжи, сирй́жи, кал'у́жи, сáжи, кáши, квáши, гру́ши, вичéри, б́ури* та ін. Іменники з основою на задньоязиковий та фарингальний приголосний у цій відмінковій позиції незалежно від наголосу мають флексію *-і*, що постала внаслідок вторинного пом'якшення консонантів у групах **гы, *кы, *хы: рук'́і, гóлк'́і, с́умк'́і, кні́жк'́і, р'́ічк'́і, жінк'́і, пл'áшк'́і, йáблнк'́і, гру́шк'́і, птáшк'́і, сус'́ідк'́і, систрі́чк'́і, дучк'́і, му́х'́і, свикру́х'́і, ма́чух'́і, нуг'́і, дурóг'́і, симра́г'́і* та ін.

У Д. та М. в. одн. іменники ж. р. з кінцевим твердим приголосним основи (у тому числі шиплячим) у ненаголошеній позиції мають закінчення *-и*, що його можна кваліфікувати як типовий для говірки рефлекс ненаголошеного *ě: *в кумóри, на хáти, в тазéти, в капúсти, вс'ей бригаáди, пу правди, в цéркви, на гру́би, в л'áмти, на літи, пу мóркви, ба́би, в бу́л'би, на маши́ни, в дулі́ни, на тирі́ни, в пишчéри, ці́лей шкóли, на во́ли, в муг'́іли, на бирéзи, на дурóзи, пу пудло́зи, в*

ша́нци, на пуду́сци, тей д'івчинци, в місци, ма́чуси, свикру́си, на стр'іси, в ка́ши, на гру́ши, в удéжи, пу кал'ужси, в са́жи, на гуну́чи та ін. У ненаголошеній позиції таку ж флексію мають іменники історично м'якого типу відмінювання з депалаталізованими в кінці основи [ц'] та [р']: *на гу́лици, в спудни́ци, на пи́шини́ци, в купі́ци, в мидни́ци, на путі́лици, му́луди́ци, пу пагу́ти́ци, на бу́ри, на виче́ри та ін.* У результаті депалаталізації [ц'] та [р'] за схемою твердої групи у 3. в. одн. оформлені іменники типу *пи́шини́цу, спудни́цу, гу́лицу, путі́лицу, пагу́ти́цу, нимі́цу, мидни́цу, хри́шчєни́цу, му́луди́цу, пуха́тници́, виче́ру, бу́ру, г'іру* та ін.

В О. в. одн. іменники з кінцевим твердим приголосним основи в ненаголошеній позиції переважно набувають закінчення *-уйу*, що є фонетичним варіантом флексії твердої групи *-ойу*: *ха́тууйу, д'івчину́йу, це́рквуйу, пи́ринуйу, дулі́нууйу, сус'ідку́йу, міску́йу, му́г'ілу́йу, пл'ашку́йу, пут'іхуйу, бл'ашку́йу, д'іжку́йу* та ін.; трапляються також закінчення *-ийу*, після задньоязикових та фарингального – *-ійу*, що фонетично розвинулись із флексії м'якого різновиду відмінювання *-ейу*: *ха́тийу, тазе́тийу, пра́вди́йу, капу́стийу, це́рквийу, мо́рквийу, губи́йу, кумо́рийу, мо́вийу, тазе́тийу, гу́л'ак'ійу, сте́жк'ійу, пта́шк'ійу, жи́тк'ійу, ба́бк'ійу, гу́луве́шк'ійу, с'в'і'чк'ійу, па́пруг'ійу, бл'а́х'ійу* та ін. Іменники з м'яким приголосним у кінці основи в О. в. одн. у наголошеній позиції засвідчують флексію м'якого різновиду *-ейу* зі збереженням палатальної вимови попереднього консонанта: *зимл'е́йу, ру́л':е́йу, симн'е́йу, худ'н'е́йу, пухуд'н'е́йу*, а також перенесену з твердого різновиду флексію *-ойу*, перед якою попередній приголосний зберігає м'яку вимову: *зимл'о́йу, ру́л':о́йу, симй'о́йу (симн'о́йу), з'ми́й'о́йу, худ'н'о́йу, пухуд'н'о́йу*. У ненаголошеній позиції домінує флексія *-уйу*, що є фонетичним варіантом закінчення твердого різновиду: *клу́н'уйу, п'існ'уйу, дуло́н'уйу, в'ішн'уйу, жме́н'уйу, ка́струл'уйу, скри́н'уйу, тупо́л'уйу, ба́н'уйу, ка́пл'уйу* та ін.; рідше трапляється флексія *-ійу*, що розвинулася з закінчення м'якого різновиду: *клу́н'ійу, п'існ'ійу, дуло́н'ійу, нид'іл'ійу, к'іше́н'ійу* та ін. Іменники, основа яких закінчується консонантом [ц], у ненаголошеній позиції мають флексію *-ийу*, що є варіантом закінчення м'якої групи: *буку́віци́йу,*

пухатницьйу, мулудійцйу, слипійцйу, нимійцйу, спудніцйу, купаніцйу, граніцйу, пишиніцйу та ін.; можливі й аналогічно зумовлені форми із флексією -*уйу* – варіантом закінчення твердої групи: *пйатницьуйу, мулудійцуйу, спудніцуйу, пишиніцуйу, граніцуйу, гулицуйу, хришчєницуйу, пагутіцуйу, вирхул'одіцуйу* та ін. Іменники з кінцевим шиплячим приголосним основи в О. в. одн. засвідчують наголошену флексію -*ойу*, перенесену з твердого різновиду: *мижоб'ойу, душоб'ойу*, а в ненаголошеній позиції – її фонетичний варіант -*уйу*: *пустутєчуйу, гунучуйу, вдєжуйу, кал'ужуйу, грушуйу, кашуйу, квашуйу* та ін.; паралельно фіксовано ненаголошену флексію -*ийу*, що засвідчує фонетичну видозміну закінчення м'якого різновиду: *гунучийу, вдєжийу*.

У К. в. одн. іменники з кінцевим твердим приголосним основи, у тому числі шиплячим та [ц], мають флексію твердої групи -*о*: *мамо, бабо, сус'ідко, жінко, сєстручко, к'ітко, т'отко, пан'єнко, пчуло, пук'ідб, гунучо, гупанджб, рбжс, мулудіцо, красавицо, чужаніцо, пухатницо, дубрїтницо, вбихїдницо, нипутр'їбницо* та ін. В іменниках з основою на м'який консонант у ненаголошеній позиції домінує флексія -*у*: *т'от'у, доц'у, Ган'у, Гал'у, Марус'у, Над'у, Нас'ц'у, Тон'у, Вал'у* та ін., хоча з закінченням -*о* вживано словоформи *дивул'о, систрун'о*. У наголошеній позиції представлено закінчення твердої групи -*о*: *пухуд'н'б, симйб (симн'б), зимл'б*. Фіксовано і скорочені форми Кл. в. одн. типу *мам, баб, т'от', доц', систрун', Ган', Гал', Марус', Над', Тон'*.

У формах Н. в. мн. іменників ж. р. з основою на задньоязиковий і фарингальний приголосний представлено характерний для говірки перехід давніх звукосполук **гы, *кы, *хы* в *г'ї, к'ї, х'ї*: *рук'ї, дбчк'ї, гулк'ї, сумк'ї, книжк'ї, пампушк'ї, стижк'ї, ричк'ї, нитк'ї, бучк'ї, жинк'ї, пл'ашк'ї, грушк'ї, пташк'ї, нивистк'ї, мұх'ї, свах'ї, свєкрух'ї, нбг'ї, дуруг'ї* та ін. Іменники з депалаталізованими у кінці основи [ц'], [р'], а також з основою на шиплячий у Н. в. мн. в ненаголошеній позиції засвідчують флексію -*и*: *мулудіци, мидніци, букувіци, близніци, чужаніци, вичурніци, пухатници, хришчєници, бұри, вичєри, гунучи, сирйїжи, груши, мєжи, тєшчи*. Словосполучення *дв'ї губ'ї* (за аналогією

також *три губ'і, штіри губ'і*) засвідчує рефлекс форми Н. в. двоїни субстантива *губа* 'міра довжини основи для тканиня'; флексія *-i < *-ě*.

Р. в. мн. іменників ж. р., основа яких закінчується твердим приголосним, крім задньоязикових та фарингального, представлений словоформами з наголошеним закінченням *-ей*, що перенесене з відповідних форм давніх **-ĭ*-основ: *бабей, хатей, цирквей, машиней, кусей, губей, грубей, бул'бей, жабей, брुвей, гулувей, к'ішей, спудницей, купецей, бул'ницей, стиртей, кал'ужей, дулиней, сл'узей* та ін. В іменниках з основою на палатальний приголосний, а також на задньоязиковий та фарингальний засвідчено м'якість консонанта перед цим закінченням: *клун'ей, жмин'ей, скрин'ей, каструл'ей, к'ішин'ей, бл'ах'ей, свах'ей, свекрух'ей, рук'ей, нуг'ей, дуруг'ей* та ін. У ненаголошеній позиції закінчення *-ей* відоме у словоформах *сестрей, козей, гóсей, совей, со́сней, нóрей, пчóлей, хóрмей*; загалом же при збереженні наголосу на основі в цій відмінковій позиції домінує нульова флексія: *ниг, дуріг, курів, гулиц, хришчєниц* та ін.

У Д. в. одн. в кінці основ іменників засвідчено депалаталізацію [ц'], [р']: *мулудіцям, пухатницям, близніцям, чужаніцям, вичурніцям, нипутр'ібницям, хришчєницям, дубрїтницям, гулицям, спудницям, вичєрам, бұрам* та ін. З. в. мн. іменників ж. р. не має власної флексійної системи: назви неістот переважно виступають у формах, тотожних Н. в. мн.: *пичу панпушк'і, занисі сумк'і, з'ми пл'ашк'і, пушлò на гунучи* та ін., назви свійських тварин, птахів та под. – в основному у формах, співвідносних із Н. в. мн.: *пасє куруві, кұри диржу, пасє гуси, майє пчóли*, назви інших істот – у формах, тотожних Р. в. мн.: *бáчу бабей, пубáчив жинóк, пирїстр'їли свах'ей* та ін. Формотворення О. в. мн. іменників із кінцевими [ц'], [р'] основи позначене депалаталізацією відповідного консонанта перед флексією: *мулудіцями, гулицями, путїлицями, пагутїцями, близніцями, чужаніцями, букувіцями, спудницями, купіцями, вичєрами, бұрами* та ін. Зрідка фіксовано й форми із закінченнями *-има, -іма*, що відбивають, очевидно, вплив з боку колишньої двоїни: *свуйіма кусіма, повилá брувіма, за пчуліма, вбумá рук'іма, свойіма ног'іма*. У формах М. в. мн. перед закінченням *-ах* послідовно

депалаталізовані [ц'] та [р']: *при пйáницах, пу мулуді́цах, в мидні́цах, на букуві́цах, на гу́лицях, в спудни́цах, пу купи́цах, в бул'ни́цах, на виче́рах* та ін.

За зразком твердої групи відмінюється іменник *йáблина*, пор. Р. в. одн.: *нимá йáблини*; Д. в. одн.: *с'ей йáблини*; З. в. одн.: *пуса́д'у йáблину*; О. в. одн.: *за йáблину́у, пуд йáблини́у*; М. в. одн.: *на йаблина́х*; Н. в. мн.: *йаблинí*; Р. в. мн.: *биз йаблинéй*; Д. в. мн.: *с'ім йаблина́м*; О. в. мн.: *пуд йаблина́ми*; М. в. мн.: *пу йаблина́х*. Натомість м'якість кінцевого приголосного основи зауважено в деяких відмінкових формах множини іменника *йáгуда*, пор. Д. в.: *с'ім йагуд'ám*; О. в.: *з йагуд'мі*; М. в.: *в йагуд'áх*.

Іменник м'якого типу відмінювання *свин'á* в говірці представлено також варіантом із подовженим кінцевим приголосним основи, пор.: *ни йіс'т' свин':á знов* (пор. псл. *svin'ja). Цей же іменник має специфічні форми Н. в. мн., пор.: *муйé свін':а пуслáбли, свін'а крича́т'*; флексія -'а, можливо, зберігає зв'язок із праслов'янським закінченням Н. в. мн. іменників м'якого різновиду відмінювання *-ę (пор. псл. *svin'je). Подовжений приголосний може виявлятися і в непрямих відмінках, пор. Р. в. одн.: *нимá свин':í* і *ду свин'í*; З. в. одн.: *зажинí свин':у* і *закулóв свин'у*; О. в. одн.: *с те́йу свин':óйу* і *пут свин'óйу*; К. в. одн.: *свин':ó* і *свин'ó*; Д. в. мн.: *дай йісти свін':ам* і *занисí свін'ам*; М. в. мн.: *на свін':ах* і *на свін'ах*; але без подовження Р. в. мн.: *свинéй*.

Іменники жіночого роду з нульовим закінченням

Іменники жіночого роду *граз', гóсин', пус'т'іл', пáмит', sóвис'т', висéлос'т', сил', нич, п'іч, жовч, пóмоч, миш, вош, маз', л'убóв, кров, злис'т', кис'т', мас'т', смерт', рáдос'т', мíлос'т', синóжат', к'ітра́д', прóст'ін* та ін., а також *мáти* в Р. та М. вв. одн. в ненаголошеній позиції зберігають історично закономірне закінчення -и (< *-i): *з гóсини, с пустéли, ду пáмити, в пáмити, бис:óвисти, в sóвисти, биз висéлусти, ду sóли, в sóли, з но́чи, с пéчи, бис пóмучи, с твей л'убóви, пу л'убóви, с те́й злóсти, в злóсти, пóс'л'а смéрти, в смéрти, з рáдости, в милóсти, на синóжати, ду синóжати, с к'ітра́ди, бис прóст'іни, ду мáтири, при мáтири* та ін.; у наголошеній позиції натомість отримують нову

флексію *-i* (< *-ě), що відбиває вплив *-jā-основ: *биз граз'і, в граз'і, на пич'і, в жовч'і, с тей жовч'і, нимá миш'і, ни йїднэй вуш'і, биз маз'і, на маз'і, бис крув'і, в крув'і, с так'ей мас'т'і, на мас'т'і, ду кус'т'і, на кус'т'і*. У Д. в. одн. зауважено тільки словоформи історично закономірну *мáтири* та зумовлену впливом *-jā-основ *миш'і*. Специфічну (не співвідносну з Н. в. одн.) форму З. в. одн. має лише іменник *мáти*, пор.: *пу мáтиру, бáчу мáтиру*; закінчення *-у* тут відбиває вирівнювання за зразком *-ā-основ. В О. в. одн. закінчення *-у* представлене у словоформах *гóсин':у, пус'т'іл':у, сїл':у, прóст'ін':у, пáмит':у, к'ітрáд':у, зліс'т'у, смéрт'у, сóвис'т'у, висéлус'т'у*. Перенесена з колишніх *-jā-основ наголошена флексія *-ейу* з м'яким попереднім приголосним або твердим шиплячим наявна у формах *граз'ейу, маз'ейу, крув'ейу, мас'т'ейу, кус'т'ейу, миш'ейу, вош'ейу*; фонетично видозмінене закінчення колишніх *-ā-основ *-уйу* – у випадках *пут п'ічуїу, з мáтируїу*.

У Н. в. мн. із давньою флексією *-и* (< *-i) зауважено словоформи *сóли, нóчи, пéчи, мїши, вóши, кóсти*; із закінченням *-і* (< *-ě), що відбиває вплив *-jā-основ, – *мáз'і, мас'т'і, матир'і*; у Р. в. мн. із флексією *-ей* – форми *нуч'ей, пич'ей, миш'ей, вóшей, матир'ей, кус'т'ей, маз'ей, мас'т'ей, к'ітрáд'ей*; у Д. в. мн. із закінчення *-ам* – лише словоформи *мїшам, вóшам, матирám*; в О. в. мн. із флексією *-ами* – структури *нóчами, пéчами, мишáми, вóшами, матирáми, кус'т'áми, мáз'ами, мас'т'áми, к'ітрáд'ами*; в М. в. мн. із закінченням *-ах* – словоформи *пу нóчах, на пéчах, при мїшах, при вóшах, пу матирáх, пу кус'т'áх, на мáз'ах, на мас'т'áх, в к'ітрáд'ах*.

Іменники чоловічого роду з нульовим закінченням та закінченням *-о*

У Н. в. одн. засвідчено результат депалаталізації [ц']: *хлóтиц, пáл'іц, н'імиц, густїниц, гурїдиц, м'іс'ац (мн'іс'ац), україїниц, зáйіц, бухунéц, хливéц, каминéц, вдувéц, грибинéц, млинéц, кунéц* та ін. Ствердіння [ц'], а також [р'] простежене у формах Р. в. одн.: *хлóтца, пáльца, н'імца, густїнца, гурїц:а, м'іс'аца (мн'іс'аца), україїнца, зáйца, бухунцá, хливцá, каминцá, вдувцá, грибинцá, млинцá, кунцá, царá, букварá, пух'іра* та ін. Окрім того, у Р. в. одн. із флексією *-а* (замість передбаченої

літературною нормою -у) засвідчено словоформи з *л'іса, с то д́ома, с ціло св'іта, кáл'а магазіна, сі́рид нарóда, пóс'л'а вб'іда, ни стидá ни сурумá, з вагzáла, ду завóда, з тáнка, с кал'ідóра, нимá вирхá, с:áмо низá, бис пудбóла, биш чусникá, з нáсипа, з барв'інка, ду стад'івóна, з г'інсá, бис:сі́ра*. У Д. в. одн. представлено тільки закінчення -у (-'у): *сі́ну, бáт'ку, д'áд'ку, д'і́ду, сус'і́ду, бра́ту, свáту, жиниху́, пастуху́, чулувійку́, во́ругу, тес'т'у, кувал'у́, злóдийу* та ін., причому історично м'які свистячі та вібрант у цій позиції стверділи: *хло́пцу, н'і́мцу, укра́йїнцу, за́йцу, вдувцу́, ца́ру* тощо. Форми З. в. одн. іменників, у тому числі назв неістот, збігаються з формами Р. в.: (*бáчу*) *сі́на, бáт'ка, хлопца́, а також мав букварá, дай сво кус'т'у́ма, над'ін' капил'уша́, принисі́ нужá, згубі́ла пра́ча, ві́кл'уч ут'угá, закрий гара́жá, причині́ хливá, дай карандаша́, зачині́ л'óха, пусаді́ дуба́, прибири́ пин'ка́, забі́ дз'ва́ха, пубáчив св'іта* та ін. В О. в. одн. в іменниках м'якої та мішаної груп, а також субстантивах із депалаталізованим [ц'] домінує перенесена із твердого різновиду відмінювання флексія -ом: *кун'óм, кувал'óм, Васил'óм, угн'óм, тес'т'ом, з'áт'ом, ка́мин'ом, йачме́н'ом, ліхт'ом, злóдийом, к'ійом, гно́йом, кусарóм, букварóм, ца́ром, Псалтирóм, пе́каром, бо́ндаром, пух'і́ром, сикритарóм, па́лцом, хлопцо́м, н'і́мцом, за́йцом, густі́нцом, м'іс'а́цом, кунцо́м, грибинцо́м, кушчо́м, душчо́м, кл'учо́м, нужо́м, сто́ружом, гара́жом, куржо́м, плашчо́м, мн'ачо́м* та ін. Лише в наголошеній позиції після шиплячих та [ц] паралельно фіксовано флексію м'якого різновиду -ем: *кунце́м, каминце́м, грибинце́м, пруда́вце́м, вду́вце́м, нуже́м, кл'уче́м*. У М. в. одн. в іменниках твердого різновиду відповідно до колишньої ненаголошеної флексії *-ě представлено закінчення -и: *в л'іси, на дуби, на гурóди, в гóруди, на завóди, на бе́ризи, в кужу́си, на сло́ни, на пристóли, на по́вирси, в л'óси, на по́плави, на пурóзи, пу мурóзи, на ро́вири, на базáри, на вагzáли, в зо́шити, в ко́мини, на пири́лази, на вб'іди, на са́мом ве́рси, на гур'і́си, на хо́лоди, в це́нтри, на ху́тури* та ін. В іменниках-назвах істот відповідно до нормативних у літературній мові флексій -ові (-еві, -єві) представлено закінчення -у (-'у): *пу бáт'ку, на жиниху́, пу свéкру, на пруда́вцу́, пу хлопцу́, на злóдийу* та ін. К. в. одн. іменників ч. р. у говірці

має невелику продуктивність. Вияви звертання фіксовані тільки від деяких іменників-назв осіб; оформлені вони за допомогою флексій -у: *сіну, сінку, тату, д'іду, д'ад'ку, братику, дурн'у*, -е: *чулувійче, хлопче, жиніше, нібо́же, го́лубе*. У більшості випадків у якості звертання вживано форми Н. в. одн.: *кум, захо́т':е; ну каж'і́т', сват; до́хтор, спас'і́бо вам; Васи́л', нисі́ дит'а́; де ти там, Ї́ва́н?*

У Н. в. мн., очевидно, під впливом субстантивів середнього роду типу *болота́, села́* або колишніх двоїнних форм *-ǫ-основ у ряді іменників фіксовано наголошену флексію -а: *гулуса́, дума́, нумира́, мис'аца́, хулуда́, лиса́, пуйаса́, г'ізил'а́, рука́, хутура́, стуружа́, злудийа́, духтура́, трахтура́, курма́, пуйізда́, вчитил'а́, рувирá, пувирха́, паишурта́, вичура́, витра́, прувуда́*. Особливості діалектного формотворення Н. в. мн. іменників ч. р. з кінцевим задньоязиковим та фарингальним приголосним основи пов'язані з розвитком звукосполук *гы, *кы, *хы в г'і, к'і, х'і: *гуну́к'і, братик'і, жук'і, пул'ак'і, ву́к'і, чулувик'і, садк'і, лисник'і, плужк'і, бурак'і, мишк'і, ку́лик'і, гур'іх'і, дз'ва́х'і, пастух'і, пируг'і, вуруг'і* та ін. Іменники м'якої та мішаної груп, а також субстантиви з основою на депалаталізовані [ц'], [р'] у ненаголошеній позиції засвідчують флексію -и: *ко́ни, го́сти, зв'є́ри, ро́дичи, грóши, хло́пци, па́лци, н'і́мци, густи́нци, укра́йїнци, за́йци*, хоча *ліхт'і*. Зауважено також, що в конструкціях із числівниками *два, вба́два, три, шті́ри* іменники ч. р. не зберігають сліди колишньої двоїни в наголошенні: на флексію, як у множині, а не на корінь, як у двоїні, падає наголос у випадках *два браті́, вба́два сині́, два дубі́* тощо.

Вияви Р. в. мн. позначені великою продуктивністю флексії -ив (< *-овъ, *-евъ), що виступає незалежно від наголосу в іменниках з основою на твердий приголосний, у тому числі депалаталізовані [ц'], [р']: *сині́в, бат'кі́в, диді́в, пані́в, жиді́в, буракі́в, вулі́в, бичкі́в, трахтурі́в, разі́в, сухарі́в, рувирі́в, мис'аці́в, рукі́в, духтурі́в, нумирі́в, грибі́в, снупі́в, кулуд'азі́в, млинці́в, чулувикі́в, пиругі́в, жинихі́в, кунці́в, хло́пцив, па́лцив, густи́нцив, за́йцив, заво́див, докуме́нтив, йіхта́рив, ро́дичив* та ін. Зауважено також словоформи із закінченням -еї, що постали за зразком відповідних виявів давніх *-ї-основ: *зубе́й, густе́й*,

груше́й, стуружéй, ко́ней (ко́ний), та з нульовою флексією: *нимá чубі́т, ду цигáн, ут салда́т*. У Д., О. та М. вв. мн. відмінності супроти літературної мови пов'язані з наслідками депалаталізації [ц'], [р'], пор. Д. в. мн.: *хло́пцям, па́лцям, н'і́мцям, за́йцям, кусара́м, ца́ра́м* та ін.; О. в. мн.: *хло́пцями, па́лцями, н'і́мцями, за́йцями, густи́нцями, млинца́ми, грибинца́ми, каминца́ми, мис'аца́ми, кусара́ми, буквара́ми* та ін.; М. в. мн.: *на хло́пцях, на па́лцях, пу н'і́мцях, пу за́йцях, в густи́нцях, на млинца́х, пу грибинца́х, пу мис'аца́х, на кусара́х, у буквара́х* та ін. Форми З. в. мн. іменників-назв істот збігаються з формами Р. в.: *ба́чу сині́в, на́д'уса на хло́пцив, приві́їв густéй, пугна́в ко́ней*, назв неістот – Н. в.: *встала зу́би, нагустрі́ нуж'і, ві́струйі́в хлéви, пурубáв пин'к'і, русти́ц'ав ус'і́ дз'ва́х'і* та ін.

За зразком м'якого різновиду оформлено М. в. мн. іменника *сус'ід*, пор.: *пушла́ пу сус'ід'ах*. За зразком твердої групи відмінюються іменники *н'охт* 'ніготь', *кулóд'аз*, пор. Р., З. вв. одн.: *биз н'óхта, др'і́зав н'óхта, нимá куло́д'аза, ві́купав куло́д'аза*; О. в. одн.: *с'ім н'óхтом, пут куло́д'азом*; М. в. одн.: *на н'óхти, в куло́д'азі*; Н., З. в. мн.: *муйé н'óхти, тійа кулуд'азá*; Р. в. мн.: *нимá н'óхтив, бис кулуд'азі́в*; О. в. мн.: *свуйі́ма н'óхтами, тійми кулуд'азáми*; М. в. мн.: *на н'óхтах, в кулуд'азáх*; у Д. в. одн. та мн. іменник *н'охт, куло́д'аз* не засвідчено.

Іменники середнього роду із закінченнями -о, -е

У Р. в. одн. іменники історично м'якого різновиду відбивають наслідок депалаталізації в кінці основи історично м'якого свистячого [ц'] та вібранта [р']: *се́рца, со́нца, мн'і́сца, гук'éнца, видéрца, йайца́, ди́ривца́, мо́ра, го́ра*. Це ж явище відзначено в Д. в. одн., щоправда, в цій відмінковій позиції зауважено лише чотири іменники: *се́рцу, со́нцу, йайцу́, го́ру*. Іменник *плічé* має паралельну форму, що відбиває аналогічний вплив із боку субстантивів твердої групи на -о, а саме: *плічо́*. Цей паралелізм збережено і в О. в. одн.: *плічéм, плічо́м*. При оформленні М. в. одн. субстантивів твердого та м'якого різновидів відмінювання велику продуктивність виявляє ненаголошена флексія -и, що, найімовірніше, відбиває характерну для говірки рефлексію ненаголошеного *ě: *в кр'і́сли, на том сло́ви, на було́ти, в с'і́ни, на кул'і́ни, в ку́рїти, на вдийáли, в ца́риствї, на кул'éси, на*

пул'іни, на дёрви, в гóци, в кúхри, в жіти, на вирт'óни, в гóзири, пу хадз'áйстви, в пóли, на мóри, в гóри, в сёрци, на сóнци, на мн'ісци, в гук'ёнци та ін.

У Н., 3. вв. мн. відмінності супроти літературної мови виявляються у ствердінні [ц'] та шиплячих: *мисцá, гук'ёнца, видёрца, йáйца, плéчи, гóчи (гíчи), гúши*. У сполученнях із числівником *дві* (за аналогією також *три, штіри*) деякі іменники виступають у давніх дуальних формах із флексіями наголошеною *-і*, ненаголошеною *-и*, що є рефлексами *ě: *дв'і видр'і, дв'і гукн'і, дв'і йайц'і, дв'і плеч'і, дв'і сил'і, дв'і крил'і, дв'і рибр'і, дв'і хадз'áйстви, дв'і куріти, дв'і видёрци, дв'і гук'ёнци, дв'і пул'іни, дв'і кул'іни*. У Р., Д., О. та М. вв. мн. іменники з основою на кінцевий [ц'] оформлені за схемою твердої групи через депалаталізацію свистячого: *мн'ісци, гук'ёнци, йайéц; мисцáм, гук'ёнцáм, йáйцáм; мисцáми, гук'ёнцáми, йáйцáми; на мисцáх, в гук'ёнцáх, в йáйцáх*. У Р. в. мн. засвідчено специфічні форми іменників *гóко – гучéй, гухó – гушéй, пличé (плічó) – плічéй, пóле – пул'éй, видрó – в'ід'ор, кр'ісло – кр'іс'ол, вирт'óно – вирт'óн (вирт'ін), гукнó – гúкон, слóво – слив, булóто – буліт*.

За зразком м'якого різновиду оформлено М. в. мн. іменника *с'вáто: в с'вáт'áх*, а також у множині непрямі відмінки іменника *кул'іно*, пор. Р. в. мн.: *встав с кул'ін'*, Д. в. мн.: *тим кул'ін'ам дустáлусо*; О. в. мн.: *худів би ти кул'ін'ми, причаві кул'ін'ами*; М. в. мн.: *стуйу на кул'ін'ах*.

Іменники середнього роду із закінченням -'е

Із-поміж іменників с. р. закінчення -'е мають ті, що первісно закінчувалися на **-ьје*, а також субстантиви, співвідносні з колишніми консонантними основами на **-n-*. Іменники с. р., що у праслов'янську добу закінчувалися на **-ьје*, у Н. та 3. вв. одн. зберігають флексію -'е: *ліс'т'е, шчáс'т'е, н'іріе (н'ірđ'е), здурóвіе* та ін.; у кінці основи між голосними зберігається подовження приголосного: *с'м'іт':е, вис'іл':е, плáт':е, кам'ін':е, кур'ін':е, писán':е, нач'ін':е, субрán':е, наказán':е, з'іл':е, гул':é, жит':é, знат':é, пуждат':é, пит':é, шит':é, ткан':é* та ін. В О. в. одн. в цих субстантивах збережено флексію -'ем: *ліс'т'ем, шчáс'т'ем, н'іріем (н'ірđ'ем), здурóвіем, с'м'іт':ем, вис'іл':ем, плáт':ем,*

з'іл':ем, гул':ем, жит':ем, ткан':ем та ін. Шиплячі в кінці основи зазнали ствердіння: *клóч:е, лумáч:е, збóж:е*, що виявляється в усіх відмінках, пор. Р. в.: *клóч:а, лумáч:а, збóж:а*; О. в.: *клóч:ем, лумáч:ем, збóж:ем*; М. в.: *в клóч:и, на лумáч:и, на збóж:и*. Форми Д. в. одн. цих іменників не засвідчено. Лише кілька субстантивів мають множинні форми, виявляючи діалектну специфіку в Р. в. мн.: *плат':á – плат':ей, висил':á – висил':ей, зил':á – зил':ей*. У говірці також активно функціонують конструкції *дв'і вис'іл':і, дв'і плáт':і*, які можна кваліфікувати як залишки двоїни.

Група іменників, співвідносних із колишніми консонантними основами на **-n-*, у говірці представлена субстантивами *йімн'е (мн'е)* 'ім'я', *йімн'е* 'вим'я', *с'імн'е* 'насіння льону', *т'імн'е, врémн'е*. У непрямих відмінках колишній суфікс *-ен-* в основі втрачено, тому ці іменники відмінюються за зразком субстантивів типу *ліс'т'е, шчáс'т'е*. Загалом же в непрямих відмінках виявлено такі словоформи: у Р. в. одн. – *йімн'á (мн'á), йімн'а, с'імн'а, т'імн'а, врémн'а*; в О. в. одн. – *йімн'ем (мн'ем), йімн'ем, с'імн'ем, т'імн'ем, врémн'ем*; у М. в. одн. – *на йімн'і, в с'імн'і, на т'імн'і, пу врémн'і*. Форми Д. в. одн., а також множинні форми цих іменників не засвідчено.

Іменники середнього роду з закінченням -'а

Із-поміж іменників с. р. закінчення *-'а* мають лише ті, що співвідносні з колишніми консонантними основами на **-t-*: *дит'á, пурус'á, тил'á, шчин'á, йагн'á, гусин'á, зайчин'á, кутин'á, курчин'á, субачин'á, гіндичин'á (йіндичин'á), буслин'á, качин'á, кузин'á, лисин'á, крулин'á, близ'н'á, хлупчин'á*; шиплячі в кінці основи, як і в літературній мові, зазнали ствердіння: *курчá, лушá, циганчá*. У Р., Д. та М. вв. одн. ці субстантиви отримують суфікс *-ат-* і флексію *-и*, пор. Р. в.: *нимá дит'áти, бис тил'áти, ду пурус'áти* та ін.; Д. в.: *том лушáти, занисі субачин'áти, скажі дит'áти* та ін.; М. в.: *пу дит'áти, на тил'áти, в качин'áти, на лушáти* та ін. О. в. одн. оформлює закінчення *-ам*, суфікс *-ат-* перед яким опускається: *дит'ám, пурус'ám, тил'ám, шчин'ám, гусин'ám, кутин'ám, близ'н'ám, циганчám, хлупчин'ám*,

курча́м та ін. У говірці активно вживано конструкції типу *дв'і тил'ати, дв'і дит'ати, дв'і пурус'ати, дв'і курчин'ати* тощо.

Іменники, що вживані тільки у множині

Флексію *-і* в ненаголошеній позиції мають такі множинні іменники: *та́бл'і, куно́пл'і, брѣхн'і, спл'ѣт'н'і, гулі́йі, пум'і́йі, ла́пц'і*, в наголошеній – *грабл'і, нучл'і, хрис'т'і, тумач'і*. Унаслідок вторинного м'якшення задньоязикових та фарингального у групах **гы, кы, хы* за цим зразком оформлено субстантиви типу *ві́шк'і, судо́к'і, суду́чк'і, скуме́лк'і, с'м'ѣшк'і, мо́г'ілк'і, набѣ́дрик'і, сті́пл'ак'і, пан'о́тик'і (пин'о́тик'і), нагу́шник'і, манáтк'і, за́пуск'і, кара́л'ік'і, ба́к'і, бу́рк'і, рі́тк'і, ла́кутк'і, впи́лк'і, вро́к'і, губи́ак'і, пичи́рчк'і, блишчúг'і, буц'áх'і, га́рах'і, йáдух'і, к'і́рѣх'і (курѣх'і), ци́бах'і, пирѣ́слих'і, пирѣ́смих'і, по́трух'і, ми́г'і* тощо та *вилк'і, пац'урк'і, пра́дк'і, пу́стул'ак'і, шил'аг'і* та ін. Флексію *-а* засвідчено лише в іменниках *дро́ва, жо́рна, вуро́та, йáсла, пл'ѣчка, пурѣ́нча, ци́цна́*, флексію *-е* – тільки у випадку *л'у́де*. Наголошене закінчення *-и* представлено у випадках *итані́, тиц'уні́, кулуді́*. Решта множинних іменників у Н. в. мають ненаголошену флексію *-и*: *д'іти, Ко́л'ади, хуро́ми, шпа́ри, шпа́рути, хапту́ри, мині́ни, руді́ни, гурухві́ни, гринджо́ли, дирту́зи, трипѣ́зи, пару́си, павро́зи, драпал'áси, рампл'áси, дрíмкути, со́ти, рі́шити, сн'і́гутóпи, журахві́ни, талага́ни, дивиті́ни, сурукуві́ни, рукуві́ни, запóйни (запóйіни), зару́чини, мо́вини (пудмо́вини), пи́риво́дини (пирво́дини), прича́ндали, вгребі́ни, л'у́хти* та ін.; унаслідок депалаталізації [ц'], [р'] та шиплячих за тим же зразком оформлено субстантиви *но́жници, в'і́шници, криклі́вици, гнилі́ци, ла́сици, сн'і́го́вци, двѣ́ри, л'і́гари, тало́ши, к'і́ши*.

У Р. в. флексія *-ей* представлена у словоформах *л'удѣ́й, та́бл'ей, брѣхн'ей, спл'ѣт'н'ей, нучл'ѣ́й, жо́рней, йáслей, дитѣ́й, со́тей, двирѣ́й, вус'к'ѣ́й, к'і́ше́й*, нульова – у формах *куно́пил', гулі́й, пум'і́й, ві́шок, судок, суду́чок, мо́г'ілок, губи́ак, блишчúг, буц'áх, йáдух, вило́к, вичуро́к, дров, вурі́т, Кул'áд, хурі́м, мині́н, руді́н, гурухві́н, журахві́н, дивиті́н, сурукуві́н, рукуві́н, запóйін, зару́чин, мо́вин (пудмо́вин), пи́риво́дин, вгребі́н, но́жниц, в'і́шниц, криклі́виц, гнилі́ц, ла́сиц, л'і́га́р, тало́ш*, закінчення *-ів* – у випадках *ла́пц'ів, грабл'ів, хрис'т'ів*, в інших

словоформах засвідчено флексію *-ив*: *набédрикив, стíпл'акив, пан'óтикив, нагушникив, манáткив, за́пускив, карáл'ікив, ба́кив, по́трухив, пл'éчкив, шил'агíв, штанíв, тиц'унíв, шпáрив, л'úхтив* та ін. В О. в. закінчення *-ми* після м'якого консонанта зафіксоване тільки в іменниках *л'уд'мі, дит'мі, Кул'ад'мі, гулі́йми*, флексія *-има* – у словоформах *друві́ма, двирі́ма*, закінчення *-ами* після м'якого приголосного – у випадках *та́бл'ами, кунóпл'ами, брéхн'ами, спл'éт'н'ами, пум'йа́ми, ла́пц'ами, грабл'а́ми, нучл'а́ми, хрис'т'а́ми*, в інших іменниках засвідчено флексію *-ами* після твердого приголосного: *ві́шками, су́дками, манáтками, вичурка́ми, жóрнами, вурóтами, штана́ми, хурóмами, шпару́тами, ла́сицями* та ін. М. в. за допомогою флексії *-ах* після м'якого приголосного оформлено в іменниках *на л'уд'ах, на та́бл'ах, в кунóпл'ах, пу брéхн'ах, у спл'éт'н'ах, в гулі́йах, в пум'йа́х, в ла́пц'ах, на грабл'а́х, пу нучл'а́х, пу хрис'т'а́х, на вурóт'ах, при д'іт'ах, в Кул'ад'а́х*, в інших випадках використано закінчення *-ах* після твердого консонанта: *в тумача́х, в карáл'іках, в шил'ага́х, на в'ішниця́х, пу но́жниця́х, в хурóмах, на ві́шках, на журахві́нах, в набéдриках* тощо.

Висновки. Більшість проаналізованих явищ діалектної словозміни – власне українські інновації, ареал яких здебільшого продовжується в решті північноукраїнських говірок. Причинами появи морфологічних інновацій стали регулярні фонетичні процеси, а також граматична аналогія. Виразних морфологічних архаїзмів у говірці збережено порівняно небагато. Відзначено випадки більшої продуктивності фонетично видозмінених давніх флексій.

Список використаних умовних скорочень: ч. р. – чоловічий рід, ж. р. – жіночий рід, с. р. – середній рід, одн. – одна, мно. – множина, Н. в. – називний відмінок, Р. в. – родовий відмінок, Д. в. – давальний відмінок, З. в. – знахідний відмінок, О. в. – орудний відмінок, М. в. – місцевий відмінок, К. в. – кличний відмінок.

Література

1. Зінчук Р. С. Словозміна іменників у західнополіських говірках : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Р. С. Зінчук / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2010. – 20 с.
2. Рябець Л. В. Словозміна іменника в говірках центральнополісько-середньонаддніпрянської суміжності : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л. В. Рябець / Ін-т укр. мови НАН України. – К., 1999. – 16 с.